

Nerovnosti ve vzdělávání

Český vzdělávací systém je charakteristický výraznými nerovnostmi v kvalitě škol – a to v podobě regionálních nerovností i nerovností uvnitř regionů – které do velké míry determinují individuální vzdělávací výsledky a vedou k omezení rovnosti šancí na dosažení kvalitního vzdělání. Přetrvávajícím problémem je i velká závislost výsledků vzdělávání na socioekonomickém a kulturním statusu rodiny žáka a závislost vzdělanostních drah na rodičovských aspiracích. Důsledkem je, že diferenciací škol podle socioekonomického a kulturního statusu rodičů vede k omezenému pedagogickému optimismu části českých učitelů – tedy důvěře, že v prostředí s kumulací žáků s nižším statusem lze výsledky žáků ze znevýhodňujícího prostředí posilovat.

V České republice je extrémně silná závislost mezi socioekonomickým zázemím dítěte a vzdělávacími výsledky, tj. dosažené vzdělávací výsledky žáků jsou ovlivněny jejich rodinným zázemím a místem bydliště. V Karlovarském a Ústeckém kraji jsou nejenom rodiče s nízkým socioekonomickým statusem, ale přidává se k tomu řada sociálních problémů – nekvalitní bydlení, exekuce atd. Některé obce pozici sociálně znevýhodněných rodin dále komplikují vyčleňováním na okraj vzdělávacího procesu (segregace).

Důležitou roli ve vyrovnávání nerovností ve vzdělávání hraje předškolní vzdělávání. To má podle zahraničních studií výrazný vliv na rozvoj předpokladů úspěšnosti začlenění dětí ze znevýhodněného prostředí do základních škol a další úspěšnost v životě. Pozitivní vliv je však evidován zejména v případech, kdy docházka trvá dva a více roků a je dostatečně kvalitní.

Průchod vzdělávacím systémem

Žáci se stále v poměrně nízkém věku rozhodují pro jeden z přibližně 280 oborů za velmi omezené možnosti korekce své vzdělávací dráhy v průběhu studia, ať již jde o stupeň vzdělání, nebo obor. Mnozí žáci, ať již z důvodu nedostatečných schopností nebo motivace, nedokončí a předčasně opouštějí vybraný obor odborného vzdělávání, často několikrát začínají znovu studovat v jiném oboru a jejich studium se prodlužuje a prodražuje. Nižší představená opatření a aktivity jsou příležitostí, jak systém proměnit s cílem vytvořit atraktivní, otevřenou a průchodnou vzdělávací soustavu oborů odborného vzdělávání.

Efektivní další vzdělávání musí vytvářet pro získání kvalifikace různé cesty, které reagují nejen na aktuální i predikované potřeby trhu práce, ale také na potřeby a životní podmínky učících se.

Kapacity škol a školských zařízení

Kapacita míst ve všech typech škol je zvláště v některých lokalitách nedostačující. Po roce 2010 se ale začaly objevovat první vážné regionální problémy s nedostatečnou kapacitou mateřských a základních škol. Výstavba nových školských budov je natolik nákladná, že ji standardně nelze financovat z daňových příjmů měst a obcí a systém sdílených daní tuto výstavbou ani nepředpokládá.

Zvýšení kapacit škol ve středním vzdělávání (což je úloha z hlediska školského zákona především krajských samospráv) je primárně třeba řešit v Praze a Středočeském kraji (částečně Jihomoravském kraji). Po dobu cca 4 let (do roku 2027) se však navýšení počtu přijímaných (15letých) nevyhne žádnému z krajů. Po cca pěti letech se počet (15letých) uchazečů ve všech krajích (s výjimkou Prahy, Středočeského kraje a Jihomoravského kraje) opět vrátí do na úroveň roku 2020. S vyšším početním stavem žáků středních škol je však třeba počítat i v následném období, kam se budou zvýšené stavy žáků postupně přelévat.

Z tohoto důvodu je dobré nejen navýšit kapacity oborů škol/oborů vzdělání zajišťujících následné studium a vhodné uplatnění na trhu práce, ale také přes všechnu naléhavost řešení současné situace učinit taková opatření, která zajistí následnou udržitelnost a racionalizaci sítě středních škol, zejména přiměřenou modernizací struktury oborové sítě středních škol v krajích.

Přechod na trh práce

Trh práce v globálním pohledu ovlivňuje několik problémů – řešení změny klimatu, překlenutí nedostatku lidí s potřebným profilem a využití skrytého potenciálu. To, jaké kompetence a dovednosti budou v následujících letech poptávané, ovlivňuje důraz na potřebu zelené a digitální tranzice. Některá povolání přestanou díky nastupující automatizaci existovat, ale je pravděpodobné, že se objeví celá řada nových odvětví. Rychlý vývoj disruptivních technologií znemožňuje přesnou predikci kompetencí potřebných pro uplatnění na pracovním trhu. Je ovšem jednoznačné, že celoživotní učení a schopnost neustále si osvojovat nové znalosti a dovednosti budou nabývat stále většího významu.

Český vzdělávací systém musí klást důraz na rozvoj klíčových kompetencí nejen s ohledem na dlouhodobé uplatnění na trhu práce a další vzdělávání. Je nutné vytvářet vhodné podmínky pro snazší přechod absolventů do zaměstnání, ale také usnadňovat přechod žáků, zejména zdravotně a sociálně znevýhodněných, do vyššího odborného nebo vysokoškolského vzdělávání. Pozornost je třeba zaměřit na roli kariérového poradenství ve školách a spolupráci škol s firmami z praxe.